FILOZOFICKÁ FAKULTA MASARYKOVY UNIVERZITY V BRNĚ
SEMINÁŘ DĚJIN UMĚNÍ

Chrám Vesty v Tivoli

DU1334a Proseminář: Architektura (forma a funkce)

Pavla Tichá, 428611

FF DU Dějiny umění

16. ledna 2015

Úvod

Kruhový chrám Vesty z počátku 1. století před Kristem[1] vyrůstá ze srázu u města Tivoli v Laziu, místo je v dostatečné výši a otevřeno prostředí kolem, aby bohyně mohla kontrolovat široké okolí.[2] Dochovalo se torzo tohoto helénistického chrámu.

V práci se zabývám především formou kruhu a sloupu, které jsou hlavními prvky stavby. Pokouším se popsat působení těchto dominantních součástí templu na recipienta a zároveň tak podtrhnout podstatu dvou elementů. Hlavními zdroji pro mé úvahy jsou publikace Christiana Norberga-Schulze *Genius loci. Krajina, místo, architektura*,[3] v níž se autor zabývá působením prostoru na člověka, a text Johna Onianse Sloup: materiál, magie a duch architektury,[4] kde poměrně podrobně rozebírá kvality sloupu a jeho recepci. Faktické informace čerpám převážně z *The Architecture of Roman Temples: The Republic to the Middle Empire*[5] Johna W. Stampera.

Popis formy

Chrám Vesty se tyčí nad údolím s protékající řekou Aniene, stojí v čele města Tivoli, kde dramaticky činí nad zelení porostlou skálou.

Chrám kruhové dispozice utváří zděná cella, jíž obíhá peristyl. Jedná se tedy o typ *peripteroi*.[6] Celý chrám spočívá na vysoké mohutné jednolité hmotě základny se stylobatem, ten je prolomen přístupovým schodištěm. Překlad nese korintský sloupový řád, dochováno je deset kanelovaných sloupů z původních osmnácti. Kladí zdobí reliéfní girlandy, býčí hlavy a rozety, zjevně helénistické dekorativní prvky. Zastřešení předpokládanou kopulí se nedochovalo.

Pronikneme-li skrze sloupoví blíže k celle, vidíme střídající se typy zdiva. Do stěny jsou vloženy otvory oken a dveří, lemované světlým kamenným reliéfním rámcem.

---

[1] John W. Stamper, The Corinthian Order in the First Century BC, in: John W. Stamper , *The Architecture of Roman Temples: The Republic to the Middle Empire*, Cambridge 2005, s. 75

[2] Christian Norberg-Schulz popisuje přenesení přírodní zajímavosti do bytosti boha, který vždy působil na výjimečném krajinném místě, jestliže je chrám vystavěn na vysokém místě, rozšiřuje se plocha božské síly. (Christian Norberg-Schulz, *Genius loci. Krajina, místo, architektura*, Praha 2010, s. 28-30

[3] Norberg-Schulz (viz p. 2)

[4] John Onians, Sloup: materiál, magie a duch architektury, in: Tomáš Vlček (ed.), *Sloup, váza, obelisk*, Praha 2005, s. 57-93

[5] Stamper, (viz p. 1)

[6] Vitruvius, Kniha čtvrtá, in: *Deset knih o architektuře*, Praha 1979, s. 148

Rozměry chrámu často odpovídají ideálním proporcím podle Vitruvia, které popsal v *Deseti knihách o architektuře*.[7] Například vnitřní průměr celly odpovídá svými 7,10 metry výšce sloupu, jak je předepsáno. Naopak stylobat tvoří čtvrtinu výšky chrámu, ač by měl podle Vitruvia zabírat pouhou pětinu. Ideálu symetrie odpovídají i jiné rozměry, výška dveří se rovná šestině celkové výšky, výška oken dvanáctině. Takto lehce dělitelné jsou poměry mezi proporcemi chrámu, až na kladí, které se svou nadměrnou výškou vymyká. To zřejmě proto, aby nepůsobila příliš nepatrně oproti celkovému objemu chrámu při pohledu diváka ze země.[8]

Ticoli, chrám Vesty, 1. století př. K. Fotografie: Instituto Centrale per il Catalogo e la Documentazione

Funkce chrámu

Řecká tradice se při stavbě chrámů řídila přísným kánonem, jelikož chrám musel odpovídat silám kosmu, být hoden božstva. Ve starořímském prostředí byl templ nadále vnímán jako příbytek božstev. Jak uvádí sám Vitruvius, formy chrámů se lišily v závislosti na božstvu, kterému ten který chrám náležel.[9] Chrámy sloužící k projevování úcty bohyni Vestě bývaly vystavovány jako kruhové peristyly, další příklad typu se stejným zasvěcením nalezneme na Foru Romanu v Římě.[10]

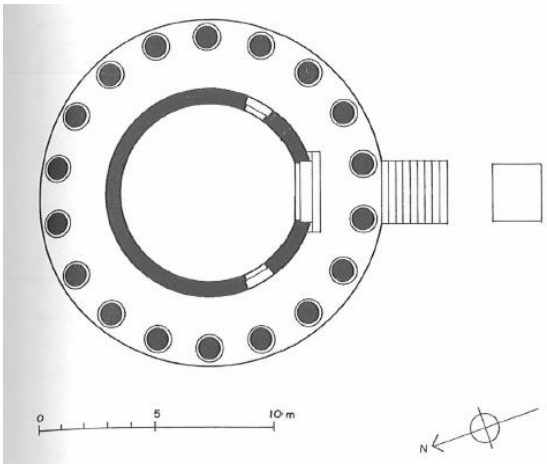

Tivoli, chrám Vesty, 1. století př. K., půdorys. Kresba: John W. Stamper podle Richarda Delbruecka, *Hellenistische Bauten in Latium II*, 1907, s. 12

[7] Vitruvius se kruhových chrámům věnuje konkrétně v osmé kapitole Knihy čtvrté. (Vitruvius, viz p. 6, s. 148-151)

[8] Stamper, s. 75 (viz p. 1)

[9] Vitruvius, s. 151-152 (viz p. 6)

[10] Stamper, s. 68 (viz p. 1)

Vestin kult byl v římském prostředí velice vážený. Obřady probíhaly kolem posvátného ohně, skrze nějž byla Vesta, bohyně domácího krbu, nejprve uctívána. Ten hořel v prostorách, kde se zároveň odehrávaly debaty státního významu, proto Římané moc Vesty později vztáhli i na úspěšnost či neúspěšnost bitev nebo správnost politických rozhodnutí. Posvátný věčný oheň zároveň značil i trvání státu, zhasnutí ohně se stalo špatným znamením pro celou říši. Ohništi bylo vyhrazeno místo ve Vestině chrámu, do jehož prostor měly přístup povoleny jen kněžky, vážené vestálky.[11]

Kruh, nekonečno a centralita

Kruhová forma budovy obecně vychází z vícero základů. Tvar kruhu spojujeme díky jediné linii bez narušení s nekonečností, je to dokonalý tvar považovaný za božský. Nejznámějším projevem této teorie v praxi je nejspíš římský Pantheon, do nějž lze vložit kouli, která bude korespondovat s tvarem jeho kopule. Zároveň (a možná právě proto) byla centrální dispozice užívána pro budovy, které měly intenzivně působit na lidské vnímání. V historii architektury najdeme mnoho příkladů, vzpomeňme například memoriální stavby, mauzolea, baptisteria, kde končil pohanský život a začínal život křesťana, nebo chrám Božího hrobu v Jeruzalémě, nejvýznamnější svatostánek křesťanstva. Již mykénské hrobky, tholosy, stály na kruhovém půdorysu.

Se silným působením centrální stavby, k němuž nás naše kultura od počátků vede, souvisí také její využití jako reprezentativní budovy, což se významně projevuje u již zmíněných mauzoleí. Reprezentativnost císařských hrobek byla časem přenesena i na další císařské stavby, kupříkladu dnešní cášskou katedrálu.

Kruh ale krom magické síly tvaru v případě chrámu Vesty souvisí i s kultem. Jak již bylo řečeno, bohyně komunikovala s lidmi skrze posvátný oheň, byla přítomna v plamenech. Stěny cely obklopují kruhové ohniště a kopírují tak přirozeně jeho tvar, kruh vychází z praktických potřeb.

Sloup a jeho zmožení

Vertikální objekt byl od počátků architektury civilizací vnímán jako ztvárnění pevnosti, stálosti a mužské síly. Percepce sloupu se příliš neliší od přijímání moci menhirů, jakožto falických symbolů vyjadřující mužskou tvořivou energii. Přes menhiry prošla idea pevné stálosti přes kulturu chetitskou i

[11] Bořek Neškudla, Vesta, vestálky, in: *Encyklopedie bohů a mýtů starověkého Říma a Apeninského poloostrova*, Praha 2004, s. 203-206

[12] Norberg-Schulz, s. 51 (viz p. 2)

egejskou do antického Řecka a Říma.[13] Christian Norberg-Schulz uvádí, že naopak sloupy s překladem jsou produktem vzniklým na základě tvorby dolmenů, které představovaly jeskyni, přeneseně tedy sílu země.[14]

Pro antickou, především řeckou, architekturu je typické zmnožování sloupů, prvků podepírajících a statických, jejich řady pod kladím vytvářejí dojem stability a důstojné síly. Díky mocné působnosti takovéto důstojné architektury se stala antická kultura a antická architektura základem pro téměř všechny další styly a slohy až do 19. století, a to skrze přijetí formy římskou civilizací, jež stála vzorem a ideálem říším po mnoho následujících epoch. Dojem síly se kupí společně s množícím se sloupovím, zvlášť vezmeme-li v potaz též pevnost jeskyně a země, kterou evokuje architráv, jak jsem zmiňovala výše.

Helénistický chrám je dekorativní. Korintský řád užitý na Vestině chrámu vznikl drobnou úpravou řádu iónského, lze jej považovat za řád ženský, jak popisoval již Vitruvius, [15] což odpovídá zasvěcení ženské bohyni.

Konkluze

Chrám Vesty vyčnívá nad krajinou kolem Tivoli, bohyně Vesta sídlící v něm může okolí kontrolovat, udržovat v něm svou moc. Kruhová dispozice odpovídá praktické potřebě obestavět ohniště, taktéž však vznešeností nekonečného geometrického tvaru vytváří vhodné a důstojné zázemí pro božskou přítomnost. Početné sloupy v jedné linii kolem ukazují na vážnost, velikost, trvalost a sílu božstva. Božstva a císaře,[16] neboť vlastnosti stavby vztahujeme i k jejímu stavebníkovi.[17] Zároveň je prostřednictvím sloupového řádu patrné zasvěcení ženské bohyni.

Dalším zajímavým aspektem je, že chrám Vesty je jednou s mála příležitostí, jak uctít bohyni skrze rukodělnou činnost. Jelikož sídlí v plamenech ohně, není nutné tesat její sochy. V chrámech Vesty a Matky Země byl sice nízký oltář,[18] ale rozhodně zde nebylo tolik možností vyjádřit krásou materiálu a uměleckého díla pokoru člověka a velikost boha jinde než v architektuře.

---

[13] Onians, s. 57-71 (viz p. 4)

[14] Norberg-Schulz, s. 52 (viz p. 2)

[15] O iónském řádu, čili i z něj vycházejícím korinstkém, se mluví jako o ženském v protikladu ku řádu dórskému, který je mohutnější, působí těžším dojmem než štíhlý iónský řád. Norberg-Schulz, s. 54 (viz p. 2)

[16] Císař je v tomto případě navíc zbožštělý, připomeňme si.

[17] Onians, s. 63 (viz p. 4)

[18] Vitruvius, s. 149 (viz p.6)

Vědomou snahou ztvárnit fungování kosmu a uctít bohy vzešla architektonická forma natolik poutavá, že sloužila napříč generacemi a lokalitami, neustále transformována se oddalovala od svého původního vzezření, následně se vracela nazpět ke svým základním formám, očištěna od nánosů novodobých mutací. Koloběh udržován milovníky starověké trval po dvě tisíciletí a neutuchá ani v současné době.

Bibliografie

Christian Norberg-Schulz, *Genius loci. Krajina, místo, architektura*, Praha 2010

Helen Dorey, Sir John Soane's Model Room, in: *Perspecta, XLI*, 2008, s. 46, 26, 92-93, 170-171

John Onians, Sloup: materiál, magie a duch architektury, in: Tomáš Vlček (ed.), *Sloup, váza, obelisk*, Praha 2005, s. 57-93

John W. Stamper, The Corinthian Order in the First Century BC, in: John W. Stamper , *The Architecture of Roman Temples: The Republic to the Middle Empire*, Cambridge 2005

Bořek Neškudla, *Encyklopedie bohů a mýtů starověkého Říma a Apeninského poloostrova*, Praha 2004

Margaret Richardson, John Soane and the Temple of Vesta at Tivoli, in: *Architectural History*, XVVI, 2003, s. 127-146

Vitruvius, Kniha čtvrtá, in: *Deset knih o architektuře*, Praha 1979, překlad Josefa Otoupalíka, s. 122-152

G. H. Hallam, A Note on the Monument and Tomb of a Vestal Virgin at Tivoli, in: *The Journal of Roman Studies, XX*, 1930, s. 14-15